

OSMANLI HAVACILIK TEŞKİLATININ KURULUŞUNA DAİR NİZAMNAMESER

Ö. Kürşat KARACAGİL*

ÖZET

İnsanoğlu en eski zamanlardan beri uçmayı hayal etmiş ve bu yönden birçok girişimde bulunmuştur. Ancak uçuşa hayallerini yüzyıllar sonra gerçekleştirmiştir. Makalede, Osmanlı Devleti'nde kuruluş aşamasında olan askeri havacılık faaliyetleri ve bu yöndeki düzenlemeler ele alınmıştır. Bu cümleden olarak askeri havacılığa bir düzen getirilmesine yönelik çabalara değinilerek, yürürlüğe giren üç ve bir de yürürlüğe girmeyen nizamname ele alınmıştır. Bu nizamnameler Osmanlı havacılığının kurumsallaşmasını sağlamıştır. Özellikle yürürlüğe girmeyen 1914 Kasım tarihli Ordu-yı Osmânî Tayyarecilik Teşkilatına Ait Nizamname ile 17 Ocak 1917'de yürürlüğe giren Umur-ı Havaiyye Müfettişliği ile Umur-ı Havaiyye Şubesinin Teşkilât ve Vezâifine Dair Nizamnameler ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Devleti, Havacılık, Nizâmname, Tayyare, Pilot, Balon, Balkan Savaşı.

İlkçağlardan itibaren kuşlar gibi uçmayı hayal eden insanoğlu bu emellerini uzun süre ertelemek zorunda kalmış ancak bunu 20. yüzyılda gerçekleştirmiştir. 16. yüzyıldan sonra Leonardo da Vinci gibi kişiler, resimler ve modellerde bu hayallerini çizimlerle tasvir etmişse de insanoğlunun uçuşmasını sağlayacak bir araç henüz yapılamamıştı. Bilim adamları tarafından hareketli kanatlarla yapılan birçok denemenin sonuç vermemesi, insanoğlunun sabit kanatla uçuşmasının daha akılcı olacağı fikrini doğurmuştu.¹ Ancak bundan da istenilen sonucun alınamaması bilim adamlarını daha hafif bir hava aracı yapmaya itti. Bu bağlamda, sıcak havanın yükseldiğini bilen araştırmacılar, altına ateş yakılarak içine sıcak hava doldurulan balonları uçurmayı başardı.² Günümüzde kabul edilen sıcak hava ile doldu-

* Dr., Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, karacagil@gmail.com

¹ Zafer Orbay, *Türkiye'de Havacılık ve Uçak Yapımı*, İstanbul 2009, s. 1.

² Orbay, a.g.e., s. 1.

rulmuş ilk balon uçuşu Fransız Montgolfier kardeşler tarafından 4 Haziran 1783 tarihinde Paris yakınlarında Annonay şehrinde gerçekleştirildi. Aynı yıl Jacques Charles bu sefer, havadan hafif bir gaz olan hidrojenle balon uçurmayı denedi. 27 Ağustos 1783 tarihinde halkın önünde uçurulmuş olan balon içindeki gazın genleşmesiyle düştü. 19 Eylül 1783'te Montgolfier kardeşler sepetine bir horoz ve keçi koydukları balonu uçurarak 2 km uzağa başarıyla indirmiştir. Montgolfier kardeşler tarafından insan uçurmak için yapılan balon 15 Ekim 1783 tarihinde Kimyager François Platre de Rozier halata bağlı olarak 25 m yükselmiş ve 4 dakika 20 saniye havada kalarak dünya tarihinde balonla uçan ilk insan olarak tarihe geçmiştir.³

Osmanlı tarihinde bu yöndeki girişimlerden en dikkat çeken 17. yüzyılda Hezarfen Ahmet Çelebi'ye aittir. Evliya Çelebi, *Seyahatnamesinde* Galata kulesinden atlayan Hezarfen'in 3200 metre mesafe kat ederek Üsküdar'da bulunan Doğancılar Meydanı'na indiğini yazmaktadır.⁴ Osmanlı topraklarında ilk balon uçuşu ise Napolyon Bonapart'ın Mısırı işgali sırasında 30 Kasım 1798 tarihinde Kahire'nin Özbekiye mahallesinde gerçekleştirildi.⁵ 19. yüzyılda tespit edilen ilk balonla uçuş denemesi, III. Selim döneminde yapılmış olmakla birlikte *Câbi Tarihi*'nde yer almaktadır. Kesin olarak tarihi tespit edilemeyen söz konusu uçuş bu dönemde yapılanlardan farklı olarak askeri amaca yönelik olup aslen İngiliz asıllı mühtedi Selim Ağa adlı bir mühendis tarafından insansız olarak gerçekleştirildi. Selim Ağa tarafından gerçekleştirilen bu deneme 1801 yılının son baharına kadar birkaç kez tekrarlandı.⁶

Bir diğer hava aracı olan ve insanlık tarihinde çığır açan uçaklar konusunda, 19. yüzyılın sonlarına doğru çalışmalar giderek daha da arttı. Bu dönemde uğraşlarıyla dikkat çeken kişilerden birisi de Avusturyalı Wilhelm Kress'tir. Kress, kendi yaptığı motorlu uçağıyla 1898 ve 1901 tarihlerinde deneme uçuşları yaptı. Almanya'da Karl Jatho, benzin motorlu uçağıyla 1903 senesinde 20 metre kadar bir sıçrama yaptıysa da istenilen so-

³ Ekmeleddin İhsanoğlu, "Osmanlı Havacılığına Genel Bir Bakış", *Çağmı Yakalayan Osmanlı*, İstanbul 1995, s. 498.

⁴ Stuart Kline, *Türk Havacılık Kronolojisi*, İstanbul 2002, s. 44 ;Orbay, *a.g.e.*, s. 1.

⁵ Süleyman Beyoğlu, "Osmanlı Havacılığı ve İlk Havacılık Teşkilatı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı 1, İstanbul 1999, s. 143.

⁶ İhsanoğlu, *a.g.m.*, s. 502-503.

nucu elde edemedi.⁷ Avrupa'da sonuç alınmayan denemelere karşın Amerika Birleşik Devletleri'nde Wilbur ve Orville Wright kardeşlerin The Flyer (uçucu), adını koydukları motorlu uçağıyla 17 Aralık 1903'de ilk kez uçmaları dünya havacılık tarihinde yeni bir çığır açtı.⁸ Bu başarı Avrupalılara da cesaret verdi. 1906 senesinde Fransa başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde başarılı uçuşlar yapıldı.⁹ Kısa süre içerisinde uçak yapım teknolojisinde hızlı bir ilerleme kaydedildi. 15 Temmuz 1909 tarihinde Louis Bleriot adlı bir Fransız'ın uçağıyla birlikte Manş Denizini yarım saatte aşması havacılık alanında yeni bir dönem başlattı. Bu gelişme Avrupa'nın birçok yerinde uçak fabrikaları ve hava alanlarının kurulmasına sebep oldu.¹⁰

Osmanlı Devletinde Havacılık Faaliyetleri

Osmanlı Devleti, havacılık alanında Avrupa'da yaşanan gelişmeleri özellikle Harbiye Nezaretine Mahmud Şevket Paşa'nın getirilmesiyle birlikte daha da yakından takip etti. Nitekim ilk olarak Mayıs 1909'da Fransız Barbote, balonuyla İstanbul'a gelerek üç gösteri uçuşu yaptı.¹¹ 1909 senesinde Mahmud Şevket Paşa, havacılık çalışmaları alanında Avrupa'da öncü kabul edilen Fransa ve Almanya'daki gelişmeler hakkında, Paris Askerî Ataşesi Ali Fethi (Okyar) ile Berlin Askerî Ataşesi Enver (Paşa) Bey'den bilgi istedi. O yıllarda Kurmay Binbaşı rütbesinde olan Enver Bey'in balon ve balon topları hakkında 26 Eylül 1909 tarihli raporundaki havacılık hakkındaki görüşleri harbiye nezaretince de benimsendi. Bu durum, Osmanlı havacılık tarihi başlangıcı açısından olumlu bir gelişme olarak kabul edilmektedir.¹²

Barbote'nin balonla gerçekleştirdiği gösteri uçuşundan sonra Kasım 1909'da Baron de Catters, Voisin marka uçağıyla İstanbul'a gelmiş, kendisi

⁷ Yavuz Kansu-Sermet Şensöz-Yılmaz Öztuna, *Havacılık Tarihinde Türkler I*, Ankara 1971, s. 89.

⁸ Mazlum Keyüsk, *Türk Havacılık Tarihi I (1912-1914)*, Eskişehir 1951, s. 9-10.

⁹ İhsanoğlu, *a.g.m.*, s. 524-525.

¹⁰ Beyoğlu, *a.g.m.*, s. 143.

¹¹ Kansu, Şensöz, Öztuna, *a.g.e.*, s. 112-114.

¹² Fethi Kural, *Kuruluş Yıllarında Türk Askerî Havacılığı Belgeleri (1909-1913)*, Ankara 1974, s. 1, 10-13.

ilk uçuş denemesinden önce Mahmud Şevket Paşa'yı da ziyaret etmiştir. Paşa, Catters'e yakın ilgi göstermiş, hatta uçuşu takip etmek üzere bir komisyon kurdu muştur.¹³ Ancak Catters'in, İstanbul'da 2, 3 ve 5 Aralık tarihlerinde gerçekleştirdiği uçuşlar başarısızlıkla sonuçlandı.¹⁴

Baron De Catters'in İstanbul'dan ayrılmasından bir kaç gün sonra bu sefer meşhur Fransız Pilot Louis Bleriot, uçağıyla İstanbul'a geldi. 10 Aralık 1909 tarihli İstanbul gazetelerine uçuşla ilgili ilanlar verdi. Ayrıca, Taksim Beyoğlu'ndaki Patinaj mahallinde uçağını sergiledi.¹⁵ Aynı günün akşamı Bleriot havacılıkla ilgili bir konferans verdi ve Manş Denizini geçişini gösteren bir film izletti.¹⁶ Bleriot, 11 Aralık Pazar günü Taksim Talimhane'de toplanan 10 bin kişinin önünde bir gösteri uçuşu yapmak istemiş ancak şiddetli rüzgârın etkisiyle Dülger Andon isimli bir kişinin evinin çatısına çarparak düşmüştür.¹⁷ İstanbul'da yapılan bu tayyare uçuşu Osmanlı askeri makamlarınca da yakından takip edildi.¹⁸

1910 senesinde uçak alımı konusunda Osmanlı Devleti girişimde bulundu, fakat maddi imkânsızlıklar yüzünden bu teşebbüs başarıya ulaşamadı. Bir sonraki sene için iki subayın pilotluk eğitimi için Avrupa'ya gönderilmesi kararlaştırıldı.¹⁹ Osmanlı hariciyesi, Fransa'nın 1910 yılının Eylül ayında düzenlediği Pikardy (Pikardi) manevralarını yakından takip ederek havacılıkla ilgili bir rapor hazırladı.²⁰

1911 senesi, Türk havacılığı için bir dönüm noktasıdır. Buna en büyük etken ise, Osmanlı-İtalyan Savaşı'nda yaşananlardır. İtalyanlar, bu savaşta (22 Ekim 1911 tarihinden itibaren) Trablusgarp'ta uçaklar ve balonlar vasıtasıyla keşif faaliyetlerinde bulunmuş,²¹ ayrıca dünya tarihinde ilk defa bu savaşta, (1 Kasım 1911'de) havadan Osmanlı birliklerine karşı bombardı-

¹³ Ajun Kurter, *Türk Hava Kuvvetleri Tarihi*, I, Ankara 2006, s. 29.

¹⁴ *Tasvîr-i Efkâr*, 3 Kânunievvel 1909; 4 Kânunievvel 1909; 6 Kânunievvel 1909.

¹⁵ Kansu, Şensöz, Öztuna, *a.g.e.*, I, s. 116.

¹⁶ *Tasvîr-i Efkâr*, 13 Kânunievvel 1909; İhsanoğlu, *a.g.m.*, s. 528.

¹⁷ *Tasvîr-i Efkâr*, 13 Kânunievvel 1909; İhsanoğlu, *a.g.m.*, s. 528; Kansu, Şensöz, Öztuna, *a.g.e.*, I, 116.

¹⁸ Kansu, Şensöz, Öztuna, *a.g.e.*, I, 116.

¹⁹ Kural, *a.g.e.*, s. 1-2, 18-21.

²⁰ Kline, *a.g.e.*, s. 53.

²¹ *Ceride-i Askeriyye*, nr. 154, Haziran 1328, s. 247.

man yapmıştır.²² 1911'de daha önce alınan karar uyarınca, pilotluk eğitimi için iki subay Fransa'da Bleriot fabrikasına gönderilmiştir.²³

Osmanlı'da havacılık alanında yaşanan önemli bir diğer gelişme de Miralay Süreyya Bey (İlmen)'in askeri havacılık çalışmalarını yürütmek üzere görevlendirilmesidir. Süreyya Bey'in bu göreve getirilmesinde en önemli sebep yeniliğe açık, teşkilatçı ve ileri görüşlü bir kişi olmasıdır. Kendisi askeri havacılık faaliyetlerini yürütmek üzere görevlendirildikten kısa bir süre sonra Paris, Berlin ve Viyana askeri ataşeliklerine birer mektup göndererek havacılık konusunda yazılmış kitapları ve Avrupa ordularındaki havacılık çalışmaları konusunda raporları istedi.²⁴ Ayrıca, havacılık çalışmalarının bir düzen içinde devam etmesi için, bir memur olarak kendisinin tek başına bunun üstesinden gelemeyeceğini belirterek Kıtaat-ı Fenniye Müfettişliğine bağlı bir komisyon kurulmasını da teklif etti.²⁵ Bu teklifi Harbiye Nezaretince uygun bulunarak kendisinin başkanlığında İstihkâm Kaymakamı Refik ile İstihkâm Binbaşlıklar Mehmet Ali ve Zeki Beylerden oluşan ve Türk havacılığının ilk teşekkülü olarak kabul edilen bir komisyon kuruldu.²⁶

Osmanlı havacılığı konusunda yaşanan bir diğer önemli gelişme de Osmanlı-İtalyan savaşında kullanılmak üzere tayyare ve balon alımı için Süreyya Bey başkanlığında bir heyetin Avrupa'ya gönderilmesidir. Heyet, yaklaşık bir buçuk ay süreyle Avrupa'da incelemeler yaparak Osmanlı ordusunda kullanılmak üzere uçak ve uçaklarda kullanılmak üzere bombalar satın almış ayrıca pilotlar kiralamıştır. Heyet, bunun yanında Avrupa'daki havacılık merkezleri ve okullarını ayrıntılı olarak incelemiştir. Ancak bü-

²² Orhan Koloğlu, "Gözlem Uçuşundan Saldırıya Dünya'da İlk Hava Savaşı", *Tarih ve Toplum*, Sayı 50, Şubat 1988, s. 14-16.

²³ Avrupa'ya gönderilmek üzere Fransızca bilen iki subay, Yüzbaşı Fesa ve İstihkâm Mülazımı Kenan Bey seçilmişti (Kural, *a.g.e.*, s. 21-23).

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ö. Kürşad Karacagil, "Süreyya İlmen'in Hayatı, Faaliyetleri ve Eserleri", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2011.

²⁵ Süreyya İlmen, *Türkiye'de Tayyarecilik ve Balonculuk Tarihi*, İstanbul 1947, s. 21.

²⁶ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Arşivi (ATASE), Balkan Harbi Katalogu (BHK), K: 179 G: 92, F:1; ATASE, BHK. K:179 G:92 F: 1 lef: 10-15.

tün bu çalışmalar, gerek Balkan Savaşı ve gerekse Mahmud Şevket Paşa'nın Harbiye Nazırlığı görevinden ayrılmasından dolayı sonuçsuz kalmıştır.²⁷

1914 ve 1916 Tarihli Havacılık Nizamnameleri

Havacılığın önemi özellikle Balkan Savaşı'nın son evresinde daha iyi anlaşıldı. Savaşın sonlarına doğru havacılık teşkilâtının başına getirilen Kazım Bey (Özalp) 16 Mayıs 1913'de Berlin, Paris ve Viyana ataşe militeliklerine yazdığı bir yazıyla Osmanlı ordusunda tayyarecilik ve balonculuğa ait esaslı bir teşkilât kurmak için Fransa, Almanya ve Avusturya hükümetlerince neşredilmiş olan talimâtname ve nizamnamelerden birer nüsha gönderilmesini istedi.²⁸ Aynı dönemde, Süreyya Bey'in askeri havacılıkla ilgili yapılması gereken düzenlemeler konusunda 23 Eylül 1913'de dikkat çekici bir teklifi vardır. Bu teklife göre; havacılık teşkilâtının gelişmesi isteniyorsa hava kuvvetleri kurulmalı, bu kapsamda havacılık okulu ve uçak bölükleri teşkil edilmelidir. Oldukça kapsamlı olan bu rapor Süreyya Bey tarafından Harbiye Nezaretine sunuldu.²⁹

Yukarıdaki rapordan kısa bir süre sonra, Alman balon pilotu Binbaşı Hackstetter, Kıtaat-ı Fenniye Mevaki-i Müstahkeme Müfettişliğine, 1 Kasım 1913 tarihli "Türkiye'de Umur-ı Havaiyye Teşkilât ve Terakkiyatına Dair Mülâhazat" adlı havacılıkla ilgili bir rapor sundu. Bu raporda şu noktalara dikkat çekilmektedir: Harbiye Nezaretine bağlı Umur-ı Havaiyye Müdüriyeti teşkil edilmeli, teşkilâtın başına da Miralay (Albay) rütbesine hâiz bir subay getirilmelidir. Ayrıca bu teşkilâtın kendi bütçesi ve tamirhaneleri olmalı, Ayastefanos (Yeşilköy) merkez istasyon olarak belirlenmelidir.³⁰

Osmanlı'da askeri havacılık konusunda çalışmalar, Balkan Harbi'nden sonra oldukça hız kazandı. Bu cümleden olarak, 1914'te Kıtaat-ı Fenniye Mevâki-i Müstahkeme Müfettişliğinin sorumluluğundan alınan havacılık teşkilatı, Muharebe ve Muvasala şubesine bağlandı. Teşkilâtın başına Bin-

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. İlmen, *Türkiye'de Tayyarecilik ve Balonculuk Tarihi*.

²⁸ Kural, *a.g.e.*, s. 234.

²⁹ İlmen, *a.g.e.*, s. 123-127.

³⁰ ATASE, BHK, K: 179 G: 92 F: 11 lef, 1-11; Ajun Kurter, *Türk Hava Kuvvetleri Tarihi (1910-1914)*, Ankara 2009, I, 280-285.

başı Veli Bey, Tayyare Mektebi Müdürlüğüne de Fransız Binbaşı Marquis de Goys de Mezeyrac getirildi. De Goys, ilk olarak Kahire seferinde uğranan büyük kayıplar dolayısıyla azalan pilot ve tayyare sayısını arttırmak için yoğun bir çaba içerisine girdi.³¹ Dünya Savaşı başladıktan kısa bir süre sonra 30 Ekim 1914 tarihinde Binbaşı de Goys, Fransız hükümetinin çağrısıyla ülkesine geri döndü. Bu arada havacılık teşkilatının bağlı olduğu Muhârebe ve Muvâsala Dairesi, havacılık kısmıyla birlikte genel karargaha bağlandı. De Goys görevde bulunduğu sırada havacılık teşkilatı için bir de üniforma tespit etmişti. Buna göre kalpak üzerine ay yıldızlı kanat takılacak, üniformanın yakası ve pantolon zıh (şerit) kırmızı renkte olacaktı.³² De Goys'un, ülkesine dönmesiyle birlikte Havacılık Okulu Müdürlüğüne kısa süreliğine Topçu Binbaşı Abdüllatif Bey atandı.³³

Bu dönemde havacılığa ait bazı düzenleme çabalarının olduğu görülmektedir. Bu cümleden olarak askeri havacılığa ait ilk nizamname, 6 Haziran 1914 tarihli *Sefâin-i Havaiyye Ait Menânk-ı Memnua Nizamnamesi*'dir. Bu nizamname adından da anlaşılacağı üzere, hava araçlarının girmesi yasak olan bölgeleri düzenlemekteydi ve askeri amaç taşıyordu. Nizamname on dokuz maddeden oluşmaktadır.³⁴

Askeri havacılığa bir düzen getirilmesine yönelik tespit edebildiğimiz ilk nizamname ise I. Dünya Savaşı'nın hemen başına rastlamakta olup, 11 Kasım 1914 tarihlidir. Bu nizamname her ne kadar kanunlaşmasa da bu alanda ilk olması nedeniyle önemlidir. Nizamname havacılık çalışmalarına uzak olmayan Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın imzasıyla Sadaret'e sunuldu, daha sonra Tanzimat Dairesine ve kısa bir süre sonra da Şura-yı Devlet'e havale edildi. Ancak bu nizamname hazırlığı sivil tayyareciler hakkında Harbiye Nezaretince hazırlanmakta olan lâyiha ile birleştirilmek üzere ertelenmiştir.

Yürürlüğe girmeyen Nizamname, *Ordu-yı Osmani Tayyarecilik Teşkilâtına Aid Nizamnamedir* başlığıyla hazırlandı ve on üç maddeden oluş-

³¹ Kansu, Şensöz, Öztuna, *a.g.e.*, s. 158-159.

³² Kansu, Şensöz, Öztuna, *a.g.e.*, s. 171.

³³ Kurter, *a.g.e.*, II, 21.

³⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiyye Memurinin Kalemi (DH. EUM. MH), 86/107; *Düstur*, II. Tertip, İstanbul 1334, VI, 765-766.

maktadır. Nizamnameye genel hatlarıyla bakacak olursak; birinci maddeye göre, havacılık teşkilâtı tayyare kıtaları da dahil olmak üzere tüm müesseseleriyle birlikte Tayyare Müdirîn-i Umumiyyesince idare olunacaktır. Teşkilât kıdemli yüzbaşı ya da daha üst rütbeli bir subay tarafından yönetilecek ve Tayyare Müdiriyet-i Umumiyyesi, tayyerân mektebi, tayyare fen komisyonu, tayyare imalathaneleri ile tayyare bölüklerinden oluşacaktır.

İkinci maddede; Tayyare Müdir-i Umumîsinin görev ve vazifelerine değinilmiş, Tayyare Müdiriyet-i Umumiyyesi, Harbiye Dairesi riyasetine bağlı olup emirleri de oradan alacak ve bu makamı bilgilendirecektir. Müdüriyet, havacılığa ait tüm konularda yetkiliydi. Teşkilatın kendine ait bütçesi olacak ve bu bütçe Tayyare Müdiriyet-i Umumisince şubeler arasında bölüşürülecektir. Ayrıca tayyare fen komisyonunun görüşleri doğrultusunda uçaklar için gerekli araç ve gereç temin edilecek veya imal ettirilecektir.

Üçüncü madde uçuş okulunun görevlerine değinmektedir. Uçuş okulunun amacı, tayyareciliğin gelişmesini sağlamak, pilot ve rasîd³⁵ yetiştirmektir. Ayrıca burada çalışan motorcu, demirci, marangoz gibi ustalara tayyarelerin düzgün bir şekilde sökölüp takılması, tamirat ve bunların iyi bir şekilde korunması gibi konuları velhasıl tayyarelere ait teorik ve pratik konuları öğretmekle de görevlidir.

Nizamnamenin dördüncü maddesinde fen komisyonunun görevleri ele alınmıştır. Buna göre; tayyareciliğin gelişimini takip ve tetkik etmek, tayyarelerin inşası ve tamiri için malzeme temin etmek, satın alınması planlanan tayyareler hakkında araştırma yapmak veya sözleşme şartlarına uygun olup olmadığını inceleyerek sözleşme hazırlamak, satın alınan tayyareler ve diğer malzemeleri kontrol etmek ve teslim almak, imalathanelerde inşa edilen veya tamir edilen tayyarelerin kontrolünü yaparak rapor hazırlamak, Müdiriyet-i Umumiyye emriyle satın alınan malzemeleri dağıtmak, ayrıca tayyarelerle ilgili meydana gelen kazalarla ilgili keşif raporlarını hazırlayacaktır.

Beşinci maddede imalathanelerin görevi ele alınmıştır. Buna göre; imalathaneler gerek havacılık okulunda ve gerekse tayyare bölüklerinde tamiri mümkün olmayan hava araçlarını tamir etmek, tayyarelerin bozulan

³⁵ Gözleyen gözetken kimse, yardımcı pilot.

parçalarını onarmak veyahut yapılması mümkün olan parçaları imal etmekle veya yenilemekle görevlidir. Ayrıca havacılık merkezine ait gerek motorlu gerekse motorsuz araçların tamiri, merkeze ait binaların onarılması ve eksiklerinin giderilmesinden de sorumludur. İmalathaneler; marangozhane, demirhane, motorhane, kanat tezgâh, tayyarelerin sökölüp takılmasına ait tanzim ve otomobil şubelerinden oluşmaktadır.

Altıncı maddede tayyare bölüklerinin görevleri ele alınmıştır. Buna göre; tayyare bölükleri her an savaşa hazır bir vaziyette teşkil edilmiş olmakla birlikte teçhizatları verilecek görevlere göre değişiklik gösterir. Gerek uçuş ve gerekse ihtiyat olmak üzere her bir bölük iki ya da dört tayyareden oluşur. Bölükler, Osmanlı Devleti'nin bir veya bir kaç önemli noktasında bulunur. Bir kaç bölüğe birden "tayyare müfrezesi" denir. Tayyare müfrezeleri kıdemli yüzbaşı veya daha üst rütbede bir subayın kumandasında bulunur. Ayrıca bu bölükler müfrezelerinden ayrıldıkları takdirde kendi başlarına görevlerini yerine getirebilir.

Yedince maddede Müdüriyet-i Umumiyye'nin emrinde bulunan muhafaza bölüğünün görevleri açıklanmıştır. Muhafaza bölüğü, istihkâm bölüğüyle aynı teçhizata sahip olmakla birlikte kendisine ait bir kadrosu vardır. Bölük, müdüriyetin kendisine vereceği görevleri yapmasının yanı sıra okulun korunması, ayrıca müdüriyetin vereceği talimat çerçevesinde pilot ve rasıdlara hizmet etmek ve okulun iaşesini sağlamakla görevlidir.

Sekizinci maddede uçanlar başlığı altında pilotlar ve pilot öğrencilere değinilmiştir. Buna göre, pilotluk eğitimi altı aydır. Bu eğitimi alan subayların bu süre sonucunda Müdüriyet-i Umumi tarafından belirlenen şartlar dahilinde uçakla uçma yeteneği kazanıp kazanmadığı tespit edilir. Daha sonra uçakların teknik yapısı ve motorları hakkında yapılan teorik sınavı başarıyla geçenlere pilot unvanı verilerek resmi bir diploma verilerek pilot sınıfına dahil olurlar. Pilot adayları kolordulardaki değişik sınıflardan küçük rütbeli subaylar arasından seçilirler. Sınavlardan başarılı olanlar bu sınıfa dahil olurken başarısız olanlar da Harbiye Dairesine bildirilerek eski yerlerine geri gönderilir.

Dokuzuncu maddede muhassesât başlığı altında, yurt içindeki pilot, rasıd ve pilot adaylarının maaşları konusunda düzenlemeler ele alınmaktadır.

a- Pilotluk ve rasıdlık eğitimi almak üzere bu okula gelen subaylara rütbelerine bakılmaksızın on kuruş, düşük rütbeli subaylara ise beş kuruş yevmiye verilir.

b- Askeri pilotluk diploması almayı hak kazananlara diploma tarihinden itibaren rütbesine maaşına göre bir misli zam yapılır. Askeri pilotluk diploması almayı hak kazanan düşük rütbeli subayların da maaşlarına bir misli zam yapılır. Daha düşük rütbeli subayların da pilotluk diploması almayı hak kazananlara da kıdemli küçük rütbeli subay maaşı verilir.

Nizamnamenin onuncu maddesinde, bu okulda görev yapan subayların terfileri ele alınmıştır. Buna göre, pilot subayların yükselmeleri *Terfi-i Rütbe Nizamnamesine* göre gerçekleştirecekti. Pilot diploması almaya hak kazanan subaylar kendi sınıfları dahilinde terfi ettirilir. Binbaşı rütbesi almaya hak kazanan subaylar, havacılık teşkilatının kadrosu uyarınca görevlerine burada devam edebildikleri gibi muharebe veya ulaştırma sınıfına da tayin olunurlar.

On birinci maddeye göre havacılık merkezinin müdürü, pilot subayların tüm özlük haklarına sahiptir.

Nizamnamenin on ikinci maddesiyle havacılık sınıfına mensup personelin üniformaları düzenlenmiştir. Buna göre; havacılık merkezindeki subay ve askerler diğer sınıflara ait subay ve askerler gibi hâki renkte elbise giyecektir. Pilot ve pilot öğrenciler parlak kiremit renginde yaka ile kalpağın tepesine o renkte çuka³⁶ takacaktır. Pilotların pantolonlarında geniş, öğrencilerde ise ince bir şerit olacaktır. Siyah keten ve fotin³⁷ giyeceklerdir. Fotin pantolonu da giyilebilir. Pilot şapkasında, uzunluğu on sekiz santimetre olmak üzere altından iki kanat arasına gümüşten ay yıldız, pilot öğrencilerin ise aynı büyüklükte olmak üzere gümüşten kanat ve altından ay yıldız amblemi eğimli olarak yerleştirilir.

Bu sınıfta görevli kıta subayları ve askerler ise, istihkâm elbisesi giymekle beraber yalnız yakaların da sarı renkte bir pervane amblemi buluncaktı. Havacılık merkezine bağlı imalathanelerde çalışan subayların üzerinde siyah çuka üzerine sarı renkte pervane amblemi olacaktır. Rütbesi

³⁶ Yünden dokunmuş, tüysüz, ince ve sık düz kumaş.

³⁷ Fotin veya potin: Koncu incik kemiğinin üstüne kadar çıkan, yan tarafından düğmelerle veya ön tarafından potin bağı ile kapanan bir ayakkabı çeşidi.

düşük subaylar ise yakalarına yarıya kadar pilot subaylara mahsus renkte çuka koyacaklar yakalarına ise sarı renkte pervane amblemi takacaktır.³⁸

Bu arada havacılık teşkilatında bazı düzenlemelere gidildi. 1915 senesinin Ocak ayının başında Alman ordusunda Mülâzım-ı Evvel (Teğmen) rütbesiyle hizmet eden Alman subayı Erich Serno yüzbaşılığa terfi ettirilerek 3 Ocak 1915'te Yeşilköy'deki Tayyare Mektebine müdür olarak tayin edildi.³⁹ Yüzbaşı Serno, yaklaşık bir sene sonra 9 Ocak 1916'da, binbaşı oldu.⁴⁰ Ayrıca, savaşın başlamasıyla birlikte ilk aşamada Yüzbaşı Serno ile birlikte 12 Alman sivil pilot ve 32 de montör⁴¹ ve makinist, Osmanlı Ordusunda hizmet vermeye başladı.⁴²

Yüzbaşı Serno Tayyare Mektebi Müdürlüğüne atandıktan sonra buranın gelişmesi ve bir hava istasyonu haline gelmesi için büyük çaba sarf etti. Almanya'dan teknik personel temin etti. Ayrıca Yüzbaşı Serno bulduğu Türk makinist, demirci, dökümcü, dülger⁴³ ve marangozları hizmete alarak bu merkezi faal hale getirdi.⁴⁴ Bu yıllarda Osmanlı Havacılığı (1915) Çanak-kale savaşları sırasında bazı rasat ve keşif uçuşları dışında önemli bir varlık gösteremedi. Kafkas cephesine gönderilen hava bölüğü de Ruslara esir düştü.

Osmanlı havacılığı, 1916 senesinde Almanların desteğinin artmasıyla birlikte, savaş alanlarında kendini göstermeye başladı. Nitekim aynı yılın sonunda, Osmanlı ordusunda 90 uçak, 81 pilot, 58 rasıd mevcuttu. Havacılık teşkilatı, biri Deniz Tayyare Bölüğü biri de Almanlardan oluşan üçüncü Paşa Bölüğü ile 10 ayrı yerde birer bölük olmak üzere toplam 12 bölüğe ulaştı.⁴⁵ Bütün bunların yanında 1914 senesinin yarım kalan havacılık teşkilâtını düzenleyecek olan nizamname çalışmaları 1916 senesinde tekrar başladı. Bu bağlamda ilk olarak 27 Haziran 1916'da *Tayyarecilerle Rasıd Zâbitâna Verilecek Alâmet-i Mahsûsa ve Alâmet-i Hatıra Hakkında Nizamname*

³⁸ BOA, Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD), 660/8.

³⁹ BOA, Bâbîâli Evrak Odası (BEO), 4330/324700.

⁴⁰ BOA, BEO, 5393/329441.

⁴¹ Uçak montajını yapan kişiye verilen isim.

⁴² Kansu, Şensöz, Öztuna, *a.g.e*, I, 181.

⁴³ Marangoz

⁴⁴ Kurter, *a.g.e*, II, 72.

⁴⁵ Beyoğlu, *a.g.m*, s. 148-149.

adıyla yayımlandı.⁴⁶ Bu nizamname havacılık teşkilâtında görev yapmakta olan veya değişik nedenlerle ayrılan ya da ayrılmak zorunda kalan pilot ve rasıdlara verilmek üzere hazırlanması düşünülen rozet hakkındadır. Bu nizamnameye göre; rozet askeri elbisede ceketin sol tarafına ve dördüncü düğme hizasında, sivil elbise de ise sol göğsünün dört parmak altında olacaktır. Rozeti takma hakkına sahip olanlar nizamnamenin ikinci maddesinde belirtildiği üzere Osmanlı ordusunda görev yapan asker ve sivil pilotlar, rasıd subaylar, havacılık okulunda eğitim gören pilot subaylar ve rasıd subaylardan sınavlardan başarılı oldukları, Tayyare Müfettiş-i Umumiği ve Harbiye Nezaretince onaylanan kişiler kendilerine verilecek bir belgeyle birlikte bu rozeti taşıyabileceklerdi. Rozeti kullanım süresi ise, tayyare kıtalarında görev yaptıkları süreyle sınırlıydı. Bu kıtalardan ayrıldıktan sonra rozet Harbiye Nezaretine iade edilecekti. Ancak havacılıkla ilgili vazifesi sona erenler veya ayrılmak zorunda kalan kişiler rozeti takmak istediklerinde belirli koşullar çerçevesinde bunu takabileceklerdi.⁴⁷

Yukarıda zikredilen nizamnamenin hemen akabinde havacılık teşkilatını düzenlemeye yönelik çalışmalar daha da hız kazandı. Bu bağlamda, Harbiye Nezaretince hazırlanan, 10 Temmuz 1916 tarih ve 903/367 numaralı tezkire Şura-yı Devlet'e havale edildi. Burada, Tanzimat Dairesinde Harbiye Nezaretinden Kavânin Şubesi Müdürü Yarbey Hamdi Mustafa Bey ve Umur-ı Havaiyye Müfettişliğinden Üsteğmen Kemaleddin Bey'in de görüşleri alınarak nizamnamenin değerlendirilmesi yapıldı. Burada yapılan görüşmeler sonucunda Umur-ı Havaiyye Müfettişliği ve Umur-ı Havaiyye Şubesi ile ilgili maddeler üzerinde düzenlemelere gidilerek bazı maddeler birleştirdi, bazılarının ise yerleri değiştirilerek nizamnameye son şekli verildi. Yirmi bir maddeden oluşan ve Osmanlı havacılık teşkilatını düzenleyen *Umur-ı Havaiyye Müfettişliği ile Umur-ı Havaiyye Şubesinin Teşkilat ve Vezâifine Dair Nizamname lâyihası*⁴⁸ 13 Ocak 1917 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe girdi.

⁴⁶ "Tayyarecilerle Rasıd Zâbitâna Verilecek Alâmet-i Mahsusa ve Alâmet-i Hatıra Hakkında Nizamname", *Düstur*, II. Tertip, VIII, 1210-1211.

⁴⁷ BOA, İrade Dosya Usulü (İ. DUİT), 19/21 lef 1; *Düstur*, II. Tertip, VIII, 1210-1211.

⁴⁸ BOA, İ.DUİT, 20/1, lef, 3-2.

Bu nizamname, 1914 tarihli yürürlüğe girmeyen nizamnameye göre daha kapsamlıdır. Nizamnameyi genel hatlarıyla ele alacak olursak, birinci maddesinde; Osmanlı Ordusu'nda bulunan bütün hava birlikleri Harbiye Nezaretine bağlı olmak üzere Umur-ı Havaiyye Müfettişliği ve Umur-ı Havaiyye Şubeleri meydana getirildi.

Nizamnamenin ikinci maddesi ile on yedinci maddesi arasında Umur-ı Havaiyye Müfettişliğinin vazifesi ele alınmıştır. Bu bağlamda ikinci ve üçüncü maddelerde Umur-ı Havaiyye Müfettişliği ve Umur-ı Havaiyye Şubesinin kumanda kademesine değinilerek Umur-ı Havaiyye Müfettişinin bir tümen kumandanı yetkisinde olduğu ve bu göreve atanacak kişinin yarbay ile tuğgeneral rütbesi arasında bulunması gerektiği belirtilmiştir. Dördüncü maddede hava birliklerini oluşturan unsurlar konu edinilmiştir. Bunlar tayyare ve balon bölükleri, fotoğraf ve fotoğrafmetre ve Rasadât-ı Havaiyye Şubeleridir. Bu birlik doğrudan doğruya müfettişliğin emrinde-dir.

Beşinci maddede; barış zamanında Umur-ı Havaiyye Müfettişliğinin görevlerinden bahsedilirken,⁴⁹ altıncı maddede; savaş zamanında Umur-ı Havaiyye Müfettişliğinin maiyetiyle beraber Karargah-ı Umumiyye Erkân-ı Harbiye Reisinin emri altında olduğu ifade edilerek görevlerine değinil-

⁴⁹ *Evvelâ*; bi'l-cümle umur-ı havaiyye kıtaatı ve müessesatı ve fabrikaları bütçenin Harbiye Dairesine merbût Umur-ı Havaiyye Şubesiyle bi'l-iştirâk tanzimi. *Saniyen*; Umur-ı Havaiyye'ye aid tehzizat ve âlât ve edevât-ı mukteziyyenin ve Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye riyasetiyle bi'l-istişare icâb edecek levâzım-ı seferiyyenin teklif-i tedariki, *Salisen*; bi'l-cümle Umur-ı Havaiyye kıtaat ve müessesat ve fabrikalarının nasıl ifa-yı vazife etmekte olduklarının senede lâ-akall bir defa teftişi, *Rabian*; bi'l-cümle Umur-ı Havaiyye kıtaat ve müessesât ve fabrikalarının levâzım ve âlât ve edevât-ı asliye ve fer'iyyesinin te'min-i muhafazası, *Hâmisin*; tayyare merkezi mebanisine aid inşaat ve tamiratın teklifi, *Sâdisin*; sivil amelenin istihdam ve kayıt muamelatinin tanzimi, *Sâbian*; zâbitânın talim ve terbiyesinin yeknesak hâdim esâsâtın vaz'ını, *Sâminen*; sonbahar manevralarına kıtaat-ı havaiyyenin temin-i iştiraki, *Tâsian*; Umur-ı Havaiyye müteallik kavânin ve nizâmât lâhiyalarının tanzimi, *Aşiren*; Harbiye Dairesine merbût Umur-ı Havaiyye Şubesiyle müştereken levâzım tecrübesi ve levâzım teslimi, *Hâdi-i aşer*; Umur-ı Havaiyyeye müteallik ihtiraat ve terakkiyatın takib ve tedkikiyle münasip olanlarının tatbik ve tecrübesi ve bu babda Umur-ı Havaiyye Şubesi'ne teklifât icrası, *Sâni-i aşer*; ecnebi ordularının Umur-ı Havaiyyeye aid kavânin ve nizâmâtının tedkiki, *Sâlis-i aşer*; mesâha muamelâtının ifâsı, *Râbi-i aşer*; Umur-ı Havaiyye kıtaatına aid otomobillerin idare-i muamelâtı (BOA, BOA, İ.DUİT, 20/1 lef 1-2; Beyoğlu, a.g.m., s. 153-154).

miştir.⁵⁰ Yedinci madde ise; Umur-ı Havaiyye Müfettişliğine tayyarelere ve balonlara savaş döneminde lazım olacak ve temin edilmesi gereken malzemelerin neler olacağı izah edilmiştir. Sekizinci ve dokuzuncu maddelerde askerin yiyecek içecek dışında gerekli olan ihtiyaçlarının temini konusu ele alınmıştır. Onuncu madde de ise; Umur-ı Havaiyye Müfettişine teftiş sırasında heyet-i erkan reisiyle, yaver veya bir emir subayının refakat edeceği ifade edilirken on birinci madde de; yapılan teftiş sonucunda gerek görüldüğü takdirde durumun harbiye nezaretine bildirileceği ifade edilmiştir. On ikinci maddede; Kıtaat-ı Havaiyyeye verilecek emir ve talimatların Umur-ı Havaiyye Müfettişliği vasıtasıyla bildirileceği ifade edilmiştir. On üçüncü maddede; Umur-ı Havaiyye Müfettişliğinin bir vazifesinin de hava gözlemi yapmak ve hava haritalarının doğru düzenlenmesine yardımcı olmak ve bu haritaların ordu ve donanma tarafından kullanılmasını sağlamak olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca uluslararası hava gözlem istasyonlarıyla irtibat kurulacağından da bahsedilmiştir.

On dördüncü madde Umur-ı Havaiyye Müfettişliğinde bulunan Heyet-i Erkân Reisinin görevleri ele alınırken on beşinci maddede Umur-ı Havaiyye Müfettişliğinde görev yapan yaver ve emir subaylarının vazifesine değinilmiştir. On altıncı maddede Umur-ı Havaiyye Müfettişinin başka bir yerde bulunduğu zaman Umur-ı Havaiyye Müfettişliğine heyet-i erkân reisinin, onun bulunmadığı durumda ise alay kumandanı yetkisine sahip olan Tayyare İstasyonu kumandanının vekâlet edeceği belirtilmiştir.

Nizamnamenin on yedinci ile on dokuzuncu maddeleri arasında Umur-ı Havaiyye Şubesinin yetki ve görevleri izah edilmiştir. On yedinci maddede hava birlikleri ile binaların ve fabrikaların bütçelerinin Umur-ı Havaiyye Müfettişliği ile birlikte yapılacağı, Umur-ı Havaiyye Müfettişliğince lazım olacak her türlü araç, gereç, yiyecek ve içecek maddesinin temini için müfettişliğin görüş ve mütalaası çerçevesinde bunların temini için mukavelename ve şartname düzenleneceği ve ayrıca temin edilen malzemenin usulüne göre her sene devri, teftişi ve malzemelerin incelenmesi görevinin yerine getirileceği açıklanmıştır.

⁵⁰ *Evvela*; kıtaat-ı havaiyye muamelâtının suret-i muntazamada temin-i cereyanı, Saniyen; Karargâh-ı Umumiyesinin verdiği evâmirin takib-i infazı, *Salisen*; kıtaat-ı havaiyye istihdamma veya tevsi-i teşkilât ve hidemâtına dair Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiyye Reisine teklifat icrası (BOA, BOA, İ.DUİT, 20/1 Lef 1-2.; S. Beyoğlu, *a.g.m.*, s. 153-154).

On sekizinci maddede ise Umur-ı Havaiyye Şubesinde görev yapan subayların rütbelerine değinilerek; Umur-ı Havaiyye Şubesi Müdürü Yarbay ile Binbaşı arasında bir subayın kumandasında olacağı, Umur-ı Havaiyye Müdüriyetinin maiyetinde tayyareci olmak üzere teğmenden yüzbaşıya kadar bir refakat subayı ve biri hesap memuru görevini yerine getirmek üzere birinci sınıftan bir ikinci sınıftan bir ve üçüncü sınıftan iki yazıcı ile emir eri ve bir odacı bulunacaktı. On dokuzuncu maddede araç gereç temini ve tecrübesi işleminin Umur-ı Havaiyye Şubesinden, Umur-ı Havaiyye Müfettişliği ve uçak fabrikasından veya balon şubesine mensup bir subaydan oluşacak komisyon tarafından yerine getirileceği vurgulanmıştır. Nizamnamenin yirminci maddesinde yürürlüğe girişinin kanunun neşriyle birlikte olacağı belirtilmiştir. Nizamnamenin son maddesinde ise bu kanunun icrasının Harbiye Nazırının sorumluluğu altında olduğu kaydedilmiştir.⁵¹

S o n u ç

Osmanlı Devleti'nde havacılık çalışmaları Avrupa ve Balkan devletleriyle aynı dönemlerde başladıysa da kısa süre de istenen sonucu vermedi. Bunun sebebi tayyare ve balonların öneminin yeterince kavranamamış olması ve uzun süre bu yöndeki çalışmaların plansız ve programsız bir şekilde sürdürülmesidir. Bu konuda yeni bir düzenlemeye gidilmesi yönündeki girişimler Balkan Savaşı sırasında kendini göstermeye başladı fakat bir sonuç alınamadı. Bu bağlamda havacılık teşkilâtını ve askeri havacılıkla ilgili düzenlemeleri içeren Miralay Süreyya Bey ve Alman balon pilotu Binbaşı Hackstetter'ın hazırladıkları ancak sonuçsuz kalan raporlar dikkat çekmektedir.

Harbiye nezaretinin başına havacılık çalışmalarına uzak olmayan Enver Paşa'nın gelmesiyle birlikte bazı düzenlemelere gidildi. Bu cümleden olarak 1914 senesinde Kıtaat-ı Fenniyye Mevaki-i Müstahkeme Müfettişliği emrinden alınan havacılık teşkilatı Muharebe ve Muvasala Şubesine bağlandı. Havacılık okulunun müdürlüğüne de Fransız Binbaşı Marquis De Goys de Mezeyrac getirildi. Ancak De Goys bu görevde uzun süre ka-

⁵¹ BOA, İ.DUİT, 20/1, lef 1-3; Beyoğlu, *a.g.m.*, s. 153-154.

lamadı. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte ülkesine dönmek zorunda kaldı. Yine 1914 Haziran'ın da *Sefain-i Havaiyyeye Ait Menâtik-ı Memnua Nizamnamesi* yayınlandı. Yayınlanan bu nizamname hava araçlarının uçuşu yasak bölgeleri ele almaktadır. Osmanlı havacılık teşkilatını düzenlemeye yönelik genel anlamda tespit edebildiğimiz ilk nizamname girişimi ise 1914 senesinin Kasım ayına rastlamaktadır. *Ordu-yı Osmani Tayyarecilik Teşkilatına Ait Nizamnamedir* adıyla kaleme alındı. Nizamnamenin altında Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın imzası vardır ancak sivil tayyareciler hakkında Harbiye Nezaretince hazırlanmakta olan lâyiha ile birleştirilmek üzere ertelenmesi kararlaştırılmışsa da bu düzenleme I. Dünya Savaşı ortamından dolayı ayrıca havacılık teşkilatında yaşanan görev değişikliği gibi sebeplerden dolayı yaklaşık iki sene kadar gecikti. Osmanlı havacılık teşkilatını düzenleyen *Umur-ı Havaiyye Müfettişliği ile Umur-ı Havaiyye Şubesinin Teşkilat ve Vezâifine Dâir Nizamname* adını alacak olan lâyiha ancak Ocak 1917 tarihinde yürürlüğe girdi. Bu nizamname Kasım 1914 tarihli olana göre oldukça kapsamlı olup havacılık teşkilatının genelini ele almaktadır. Gerek Balkan Savaşlarında ve gerekse I. Dünya Savaşı yıllarında yapılan bu düzenlemeler neticesinde Türk Havacılığı sağlam temeller üzerine oturtuldu. Bu cümleden olarak Cumhuriyet döneminde Hava Kuvvetleri ile ilgili düzenlemeler bu nizamnameler çerçevesinde geliştirildi.

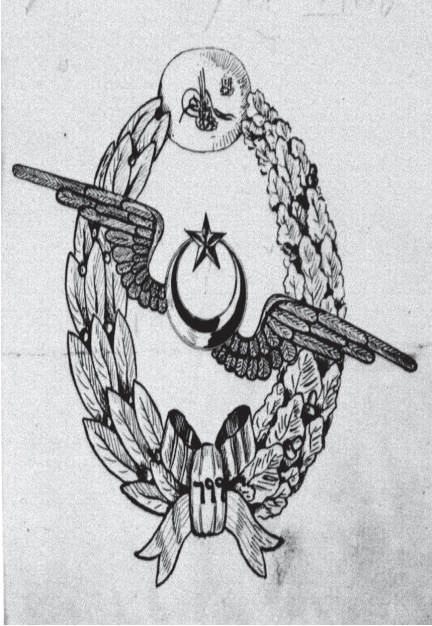


Tayyareci merhum Nuri Bey'in Halep'te silah arkadaşlarıyla son buluşması

1- Tayyareci Nuri Bey, 2- Rasıd İsmail Hakkı Bey 3- Kumandan Ali Rıza Paşa 4- Kolordu ahz-ı askeri reisi Ali Bey 5- Halep Liva Kumandanı 6- Talimgâh muavini 7- Halep Fırka Kumandan Vekili Erkân-ı Hârb Binbaşısı Cemil Bey 8- Tayyare Mektebi Namzedi Süvari Mülazım Arif Bey. (Şehbâl 15 Mart 1330, sayı 93, s. 407.)



Yüzbaşı Erich Serno (ortada) ve Ali Rıza Bey (sağda), havada çarpışarak ilk düşman uçağını düşüren Osmanlı pilotudur. (Kline, *a.g.e.*, s. 104.)



Osmanlı Devleti'nde Pilot ve Rasıdların kullandıkları iki bröve (BOA, İ. DÜİT, 19/21, lef 4-2 ve 5-2.)



Şehzade Osman Fuat Efendi'nin Yeşilköy Tayyare İstasyonunu ziyareti. Şehzade yakası kürklü olan, Binbaşı Serno (ortada beyaz giysili), (Kline, a.g.e., s. 106).

Ek 1

Ordu-yı Osmani Tayyarecilik Teşkilatına ait nizamnamedir

1-Teşkilât-ı Umumi

Ordu-yı Osmaniyyede tayyare kıtaatıyla tayyareciliğe mütallik bi'l-cümle müessesât tayyare müdiriyet-i umumisi tarafından idare olunur. Tayyare müdir-i umumisi olarak kıdemli yüzbaşı veya daha büyük rütbe de bir zât tayin olunur.

Tayyare müdiriyet-i umumiyesi ber-vech-i âtî şubattan mürekkebirdir.

1. Tayyare müdiriyet-i umumisi
2. Tayyaran Mektebi
3. Tayyare Fen Komisyonu
4. Tayyare İmalathaneleri
5. Tayyare Bölükleri

Bunların kadroları Harbiye Nezaretince müretteb umumi kadroda mündericdir.

2- Tayyare Müdiriyet-i Umumiyyesi

Tayyare Müdür-i Umumisi Harbiye Dairesi riyasetine merbût olub bi'l-cümle evamiri Harbiye Dairesi riyasetinden ahz ve telâkki eyler. Vazife-i emr ve kumandasına mevdu umûm şubât-ı idare senevi bütçeyi tanzim ve iş bu bütçeyi tayyare müdiriyet-i umumiyyesinin şubât-ı muhtelifesi beyninde taksim ve tevzi eder. Tayyare fen komisyonunun göstereceği lüzûma göre icâb eden tayyareleri, alât ve edevât ve malzemeyi tedârik ve ihzâr veya imâl ettirir. Müdür-i umumi zîr-i idaresinde bulunan bi'l-cümle şubatta vuku gelen her türlü ahvâle dair Harbiye Dairesi riyasetine arz-ı mâlûmat eyler.

3 -Tayyaran Mektebi

Tayyaran Mektebinden maksad tayyareciliğin terakki ve teâlîsini temin ve tayyareleri sevk ü idareye muktedir fennî ve amelî tayyareci zâbitân ile vakt-i

seferde keşf vazifesini hakkıyla îfâ edebilecek rasıd zâbitân yetiştirmektir. Bundan başka motorcu, demirci, marangoz gibi ustalara ve efrada da tayyarelerin hüsn-i halde muhafazaları, tanzimi motorların ve tayyarelerin sökülüp takılması ve tamirat ve tathîratı ve'l-hâsıl tayyarelere edilmesi lazım gelen takayyüdat hakkında amelî ve nazarı mâlûmat-ı lâzımeği iktisâb ettirmektir. Mekteb müdiri tayyarecilik rasıdlık tahsil eden talebe ve zâbitân ile ustalar ve neferâtın amelî ve nazarı surette iktisâb-ı meleke ve mahâret ile tevsî ve tezyid-i mâlûmat eylemeleri esbâbını temin eylemek vazifesiyle mükelleftir.

4 – Fen Komisyonu

- 1- Tayyareciliğin terakkiyat-ı daimesini takip ve tedkik eylemek
- 2- Tayyarelerin inşa ve tamirlerine muktezî malzemenin tedârik için müdiriyyet-i umumiyeye lüzum göstermek
- 3- Tayyarelerin hîn-i mübayaasında teşkil eden komisyonlara hususat-ı lazımeğe dâir i'tâ-yı mâlûmat eylemek veya emr-i muhafaza ile mukavelemeler tanzim eylemek
- 4- Mübayaaya edilen tayyareleri şerâit-i mukaveleye nazaran tedkik ve muayene ile teslim almak.
- 5- Mübayaaya edilen malzeme ve âlâtın hüsn-i halde bulunmalarını teftiş eylemek
- 6- İmâlâthanelerde müceddeden imal edilen veya tamir olunan tayyarelerin tecrübelerini icra ile rapor tanzim etmek
- 7- Müdiriyyet-i umumiyenin emriyle malzemeyi tevzi ve taksim eylemek
- 8- Projeleri tetkik ve tanzim eylemek
- 9- Zuhûra gelen kazaların keşif raporlarını tanzim eylemek

5- İmâlâthaneler

Vesâit-i mevcûdeye nazaran kabil-i imal olan tayyare aksâmını ve müceddeden imal ve kırılan veya bozulan tayyareleri suret-i mükemmelede tamir etmek müdiriyyet-i umumiyeye imâlâthanelerinin vazife-i esâsiyesindedir.

İmâlâthanelerin mekteb veya tayyare bölüklerinin tamir veya tebdil edemeyecekleri bi'l-cümle aksâmı tamir ve tecdid ederler. Bundan başka vesâit-i

nakliyyeden semer, araba, otomobil ile mebânî tamirat-ı lazımeyi imal veya nevâkısı ikmâl eylerler.

İmâlâthaneler :

Marangozhane

Demirhane

Motorhane

Kanad destgâhları

Tayyarelerin sökülüp takılmasına mahsus Tanzim Dairesi

Otomobil ve yol otomobili dairesi

6- Tayyare Bölükleri

Tayyare bölükleri her an muharebeye iştirâk edebilecek vech ile seferber olarak teşkil edilmiş bölükler olup mevcudlarıyla techizatı kendilerine tevdi edilecek vazifeye ve şerâite göre tebdil eder.

Gerek tayyaran etmek ve gerekse ihtiyât olmak üzere beher bölük iki ile dört tayyareden tereküb eder. Bölükler Memâlik-i Osmaniyyenin bir veya birkaç nokta-i mühimmesinde müctemi olarak bulunur. Müctemi birkaç bölüğe birden "tayyare müfrezesi" denir.

Tayyare müfrezesi kıdemli yüzbaşı veya daha büyük rütbede bir amirin kumandasına mevdu' bulunur. Maahazâ işbu bölükler teşkilât-ı idariyyeleri inde'l-icâb mensub oldukları müfrezeden ayrıldıkları zaman müstakillen îfâ-yı vazife edebilecek surettedir.

7- Müdiriyet Maiyeti Muhafaza Bölüğü

Müdiriyet-i umumiyyenin maiyetinde bir de muhafaza bölüğü mevcuttur. Bunun techizatı bir istihkâm bölüğü techizatının aynı olmakla beraber hususi bir kadrosu vardır. Mezbûr bölük müdiriyet-i umumice lüzum gösterilen hizmeti îfâ, mektebi muhafaza, tayyareci ve rasıd zâbitânın hidemât-ı umumiyyesini icra ve tayyare müdiriyet-i umumisi merbûtunun emr-i îâşesini temin eylemek vazifeye mukayyedir.

8-Uçanlar

Tayyareci ve tayyareci talebeleri olmak üzere iki kısımdır.

Tayyareci talebeler tahsil müddeti olan altı ayı ikmâl ettikten sonra müdiriyet-i umumiyye tarafından tayin edilen şerâit dahilinde seyahat-ı havaiyye icra eylemekle muktedir bir halde buldukları tahkik edildikten sonra tayyarelerin inşaat-ı fenniyyesiyle motorlara dair nazarî imtihânı muvaffakiyetle geçirdikleri halde tayyareci nâmını alırlar. Amelî ve nazarî imtihanda verilenlere Harbiye Nezaretinin mührüyle mahtûm bir askeri tayyareci tasdiknamesi verilir. Ancak tasdikname aldıktan sonra tayyareci talebenin sınıf-ı ehliyetiyle irtibatları kat' edilerek tayyareci sınıfına dahil ediliyorlar.

Tayyareci talebe sınıf-ı muhtelif zâbitân ve küçük zâbitânı olup tayyarecilik öğrenmek üzere Tayyare Mektebine ahvâli dairesinde kolordulardan gönderilen talebelerdir. Tahsil esnasında tayyarecilğe kabiliyeti olan ve evsâf-ı lâzimeyi gösteren talebeler müdiriyet-i umumiyyenin harbiye dairesine keyfiyeti bildirmesi üzerine hemen kıta-i asliyyesine iâde olunur.

9- Muhassesat

1- Muhassesat hakkında işbu nizamnamede münderic mevad yalnız Osmanlı zâbitânının ve küçük zâbitâna aid olup mukavele ile Avrupa ordularından celb edilen efrad ve zâbitânı şümûlü yoktur.

2- Tayyarecilik ve rasıdlık tahsil etmek üzere tayyare mektebine gelen zâbitâna rütbelerine bakılmayarak on kuruş yevmiye verilir. Küçük zâbitâna beş kuruş yevmiye verilir.

3- Askeri tayyareci tasdiknamesini almağa muvaffak olanlar tasdikname tarihinden itibaren rütbesi maaşının bir misli zam olunur.

4- Küçük zâbitân mektebden neş'et edenlerden askeri tayyareci tasdiknamesi almağa muvaffak olanlar küçük zâbit mektebi nizamnamesi ahkâmı dahi tatbik edilmek üzere rütbesi maaşının bir misli maaş zam olunur.

5- Küçük zâbitândan askeri tayyarecilik tasdiknamesini almağa muvaffak olanlara kıdemli küçük zâbit maaşı verilir.

10- Terfî-i Rütbe

1. Tayyareci zâbitânının terfileri, *Terfi-i Rütbe Nizamnamesine* tevfikân icra olunur. Tayyareci tasdiknamesine haiz zâbitân kendi sınıfları dahilinde terfi olunurlar. Binbaşî rütbesine ihrâz edildiğinde kadrosunun müsaadesine göre ya tayyareci sınıfında îfâ veya diğer muhabere veya muvâsala kıtaatına tayin ediliyorlar.

11- Tayyare Müdür-i Umumisi

1. Tayyare müdür-i umumisi tayyareci tasdiknamesine hâiz olduğu halde tayyareci zâbitânının bi'l-cümle imtiyâzâtını hâizdir.

12- Elbise

Tayyare Müdiriyyet-i Umumisine mensub bilcümle efrad ve zâbitân sınıf-ı sâire gibi hâkî elbise giyeceklerdir. Askeri tayyareciler ile tayyareci talebeler parlak kiremidî renkte yaka ile kalpağın tepesine o renkte çuka takarlar. Pantolonlara tayyareciler geniş, talebe ince zih koyacaklardır. Siyah keten ve fotin giyilecektir. Fotin pantolonu dahi giyilir. Tayyareciler açıklığı onsekiz santimetre olmak üzere altından iki kanad arasına gümüşden ay yıldız tayyareci talebe yine mezkûr eb'âdda gümüşden kanat ve altından ay yıldızı alâmet-i mahsûsa olmak üzere kalpakların ön tarafına mailen vaz' edeceklerdir.

Kıta zâbitânı ve efrad-ı istihkâm elbisesi giyecekler ve yalnız yakalarına birer sarı renkte pervane koyacaklardır.

Tayyare Müdiriyyet-i Umumiyyesine merbût imâlâthaneler zâbitânı siyah çuka üzerine sarı renkte pervane koyacaklardır. Tayyareci küçük zâbitânda yakalarına yarıya kadar tayyareci zâbitânına mahsus renkte çuka koyacak ve bunun üzerine sarı renkte pervane takacaktır.

İş bu kanunun icra-yı ahkâmına Harbiye Nazırı memurdur.

Harbiye Nazırı

Sadrazam

Enver

Ek: 2

Umur-1 Havaiyye Müfettişliğiyle Umur-1 Havaiyye Şubesinin Teşkilât ve Vezaifine Dair Nizamname "Lâyıha"

Mukaddime

Birinci madde: Osmanlı Ordusundaki bi'l-cümle umur-1 havaiyye kıtaatının riyasetinde bulunmak ve doğrudan Harbiye Nezareti makamına merbût olmak üzere bir Umur-1 Havaiyye Müfettişliği ve Harbiye dairesine merbût olarak bir de Umur-1 Havaiyye Şubesi teşkil edilmiştir.

Umur-1 Havaiyye Müfettişliği

İkinci madde: Umur-1 Havaiyye Müfettişi bir fırka kumandanı salâhiyetini hâizdir.

Üçüncü madde: Umur-1 Havaiyye Müfettişliğine kaymakamdan mirlivaya kadar rütbede bir zâbit tayin olunur. Müfettişliğin maiyetinde yüzbaşidan binbaşıya kadar rütbede bir heyet-i erkân reisi ve mülâzımdan yüzbaşuya kadar rütbede bir yaver ile iki mülhâk ve hususat-ı fenniyyede istihdam edilmek üzere mülkî veya askerî bir mühendis ve üçüncü sınıftan bir mümeyyizle biri birinci ve ikisi ikinci sınıftan üç kâtip ve iki emirber ve bir odacı bulunur.

Dördüncü madde: Kıtaat-ı Havaiyye şunlardır;

Tayyare kıtaatı, balon kıtaatı, fotoğraf ve fotogrametri şubeleri, rasadât-ı havaiyye şubeleri. Bu kıtaat doğrudan doğruya müfettişliğin emri altında bulunmakla beraber gerek melbusât, maâşât, tayinât, ikamet gibi idare nokta-i nazarından gerek seferberlik ve umur-1 mehâkim-i askeriyye ve efrad-ı cedîde tedariki gibi muamelât-ı gailede nokta-i nazarından dairesinde bulunduğu kolordu kumandanlığına merbûttur.

Beşinci madde: Vakt-i hizada Umur-1 Havaiyye Müfettişliğinin vezaifi şunlardır:

Evvelâ; bi'l-cümle umur-ı havaiyye kıtaatı ve müessesatı ve fabrikaları bütçesinin Harbiye Dairesine merbût Umur-ı Havaiyye Şubesiyle bi'l-iştirâk tanzimi

Saniyen; Umur-ı Havaiyyeye aid techizât ve âlât ve edevât-ı mukteziyyenin ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiyye riyasetiyle bi'l-istişare icâb edecek levâzım-ı seferiyyenin teklif-i tedariki, Salisen; bi'l-cümle Umur-ı Havaiyye kıtaat ve müessesat ve fabrikalarının nasıl ifâ-yı vazife etmekte olduklarının senede lâ-akall bir defa teftişi,

Rabian; bi'l-cümle Umur-ı Havaiyye kıtaat ve müessesat ve fabrikalarının levâzım ve âlât ve edevât-ı asliyye ve fer'iyyesinin temin-i muhafazası,

Hâmisen; tayyare merkez-i mebanisine aid inşaat ve tamiratın teklifi,

Sâdisen; sivil amelenin istihdam ve kayıt muamelelerinin tanzimi,

Sâbian; zâbitânın talim ve terbiyesinin yeknesak hâdim esâsâtın vaz'ını,

Sâminen; sonbahar manevralarına kıtaat-ı havaiyyenin temin-i iştiraki,

Tâsian; Umur-ı Havaiyyeye müteallik kavânin ve nizâmât lâhiyelerinin tanzimi,

Aşiren; Harbiye Dairesine merbût Umur-ı Havaiyye Şubesiyle müştereken levâzım tecrübesi ve levâzım teslimi,

Hâdi-aşer; Umur-ı Havaiyyeye müteallik ihtiraât ve terâkkiyâtın takib ve tedkikiyle münasip olanlarının tatbik ve tecrübesi ve bu babda Umur-ı Havaiyye Şubesine teklifât icrası, Sâni-aşer; ecnebi ordularının Umur-ı Havaiyyeye aid kavânin ve nizâmâtının tedkiki, Sâlis-aşer; mesâha muamelâtının ifâsı, Râbi-aşer; Umur-ı Havaiyye kıtaatına aid otomobillerin idare-i muamelâtı.

Altıncı madde: Vakt-i seferde Umur-ı Havaiyye müfettişi maiyetiyle beraber Karargâh-ı Umumiyye Erkan-ı Harbiyye Reisinin emri altında bulunur.

Vakt-i seferde Umur-ı Havaiyye müfettişinin vezaifi şunlardır:

Evvela; kıtaat-ı havaiyye muamelâtının suret-i muntazamada temin-i cereyanı

Sâniyen; Karargâh-ı umûmisinin verdiği evâmirin takib-i infâzı

Sâlisen; kıtaat-ı havaiyye istihdamına veya tevsi-i teşkilât ve hidemâtına dair Karargâh-ı Umûmi Erkân-ı Harbiyye Reisinin teklifât icrası.

Umur-1 Havaiyye Müfettişliğinin vakt-i seferde Mes'uliyeti Kıtaat-1 Havaiyye'nin husûsat-ı âtiyyesine münhasırdır:

1. Eşhâs-ı muamelâtı,
2. Bi'l-cümle edevât,
3. İşletme mevâdı,
4. Fotoğraf takımları,
5. Esliha ve bomba,
6. Telsiz telgraf.

Yedinci madde: Beşinci maddenin ikinci fıkrasında beyan olunan âlât ve saire şunlardır;

Tayyare ve tayyare işletme levâzımı ve teferruatı, esliha ve mühimmat, tayyarelerden endâht edilen bomba ve saire, tayyare nişangah dürbünü, fotoğraf, fotogrametri, telsiz telgraf tertibatı, işârât âlâtı.

Sekizinci madde: Beşinci maddenin onuncu fıkrasında beyan olunan levâzım tecrübesi esnasında Harbiye Dairesi memurini lede'l-hâce fen mühendisi bulundurulacağı gibi tesellüm komisyonu için dahi Umur-1 Havaiyye müessesât ve kıtaatından lâzım gelen memur intihab edilir.

Dokuzuncu madde: Beşinci maddenin onbirinci fıkrasında beyan olunan levâzım tecârib neticesinde sunûf-ı saire kıtaatının istifadelerine hâdim terakkiyâta ittulâ hâsıl oldukça Umur-1 Havaiyye Müfettişliği tarafından aid olduğu şubelere malûmat i'tâ edilir.

Onuncu madde: Umur-1 Havaiyye Müfettişi esna-yi teftişte Heyet-i Erkân Reisiyle üçüncü madde beyan olunan yaver ve mülhaklardan birini refakâtine almağa salâhiyetdardır.

Onbirinci madde: Kıtaat-1 Havaiyyenin teftişinden mütehasıl netâyic müfettişlikler tarafından lüzum görülürse Harbiye Nezaretine raporlarla bildirilir.

Onikinci madde: Kıtaat-1 Havaiyyeye verilecek evâmir ve talimat Umur-1 Havaiyye Müfettişliği vasıtasıyla i'tâ olunur.

Onüçüncü madde: Umur-1 Havaiyye Müfettişliği rasadât-ı havaiyye hizmetine ve hava haritalarının doğru olarak tanzimine nezaret eder ve bu harita-

lardan ordu ve donanmanın istifade etmesini temin eyler. Beyne'l-milel rasadât-ı havaiyye hidmetiyle irtibatta bulunur.

Ondördüncü madde: Umur-ı Havaiyye Müfettişliğinde bulunan Heyet-i Erkân reisinin vezaifi umur muamelâtı yever ve mülhaklara tevzi ile hidemât-ı dahiliyyeyi idare ve müfettişliğin bi'l-cümle muamelâtıyla umur-ı tahriresinin muntazaman cereyanını temin ve müfettişlik kütüphanesi ile evrakını tanzim ve muhafaza etmek ve müfettişliğe aid mesâil hakkında müfettişlik müşaviri olmaktır.

Onbeşinci madde: Yaver ile mülhakların vezaifi;

Evvela; tayyare umur muamelatını idare ve Umur-ı Havaiyyeye müteallik nizamname lâyhalarını tertib ve tanzim etmek,

Sâniyen; balonlara aid umur ve muamelâtı idare etmek,

Sâlisen; fotogrametri ve ilm-i ahvâl-i cûh müteallik umur ve müteallik idare etmektedir. Yaver ve mülhaklardan her birine bu vazifeden biri tevdi' olunur.

Onaltıncı madde: Umur-ı Havaiyyeye müfettişinin gaybûbetinde Heyet-i Erkân Reisi ve Heyet-i Erkan Reisinin dahi gaybûbetinde Alay Kumandanlığı salâhiyetini hâiz olan tayyare istasyon kumandanlarından biri icrâ-yi vekâlet eder.

Umur-ı Havaiyye Şubesi

Onyedinci madde: Harbiye Dairesine merbût Umur-ı Havaiyye Şubesinin vezaifi şunlardır;

Evvela; bi'l-cümle Umur-ı Havaiyye kıtaatı ve müessesat ve fabrikaları bütçelerinin Umur-ı Havaiyye Müfettişliğiyle bi'l-iştirâk tanzimi,

Sâniyen; Umur-ı Havaiyye Müfettişliğiyle müştereken levâzım tecrübesi ve levâzım teslimi,

Rabian; bi'l-cümle Umur-ı Havaiyye kıtaatında ve müessesatı ve fabrikalarında müddehar levâzım ve âlât ve edevât ve sairenin her sene ibtidasında ale'l-usûl devr u teftiş ile muamelâtının tedkik ve rü'yeti (işbu muamelât için Heyet-i Teftişiyeye'de Umur-ı Havaiyye Müfettişliğinden dahi bir zât bulunması meşrûttur).

Hamisen; beşinci maddenin onbeşinci fıkrasında münderic ve Umur-1 Havaiyye terakkiyât ve ihtiraatına müteallik tebligatın takibi.

On sekizinci madde; Umur-1 Havaiyye Şubesi Müdiriyyetine binbaşidan kaymakama kadar rütbede bir zâbit tayin olunur. Umur-1 Havaiyye Müdiriyyetinin maiyetinde tayyareci olmak üzere mülâzımdan yüzbaşıya kadar rütbede bir refakatçi zâbiti ve biri hesap memuru vazifesini îfâ etmek üzere birinci sınıftan bir ve ikinci sınıftan bir ve üçüncü sınıftan iki kâtip ile emirber ve bir odacı bulunur.

On dokuzuncu madde: Beşinci maddenin onuncu fıkrasında ve onyedinci maddenin üçüncü fıkrasında beyân olunan levâzım tecrübesi ve levâzım teslimi muamelâtı, biri Umur-1 Havaiyye Şubesinden ve diğeri Umur-1 Havaiyye Müfettişliğinden ve üçüncü tayyare fabrikalarına veya balon müessesatına mensup zâbitândan olmak üzere üç zâttan müteşekkil komisyon tarafından îfâ olunur.

Yirminci madde: Bu nizamname tarih-i neşrinden itibaren mer'iyü'l-icradır.

Yirmi birinci madde: Bu nizamnamenin icrasına Harbiye Nazırı memurdur.

İşbu lâyiha-ı nizâmiyyenin mevki-i mer'iyette vaz'ını ve nizâmât-ı devlete ilâvesini irâde eylerim.

19 Rebiülevvel 1335/ 31 Kânunievvel 1332

Mehmed Reşad

Sadrazam

Hariciye ve Adliye Nâzırı Vekili

Dahiliye Nazırı ve Maliye Nâzırı Vekili

Harbiye Nâzırı Vekili

Şeyhülislam

Ticaret ve Ziraat Nâzırı ve Şurâ-yı Devlet Reisi Vekili

Maarif Nâzırı ve Posta ve Telgraf ve Telefon Nazır Vekili

Nafia Nâzırı ve Evkâf-ı Hümayun Nâzırı Vekili

Ek 3:

Sefâin-i Havaiyyeye Aid Menâtık-ı Memnua Nizam-
namesi

12 Receb 1332

24 Mayıs 1330

Takvim-i Vekayi ile neşr ve ilanı: 20 Receb 1332 1 Haziran 1330 – numara 1847

Madde 1 : Memalik-i Osmaniye turuk-ı havaiyye ile dahil olmak isteyen her seyyah bervech-i âti şeraiti tamamıyla icraya mecburdur.

Madde 2: Menâtık-ı memnua ve gayri memnuanın 1/3.000.000 mikyasında bir harita-i hususası irae edilmiştir.

Madde 3: Turuk-ı havaiyye ile Memalik-i Osmaniyye'ye girmek isteyen asker ve sivil her seyyah seyahate mübaşeretten mukaddem mensup olduğu hükümetin tasdikine iktiran eylemiş istidasını Sefaret-i Osmaniyye'ye veya Osmanlı şebbenderliklerine takdim edecektir.

Madde 4: Seyyah işbu istidasına alet-i tayyaranı ile rüfakasının ve kendisinin fotoğraflerini rabt edecektir.

Madde 5: Bir yanlışlığa meydan verilmemek için seyyah alet-i tayyaranın cins ve şeklini ve rengini istidasında açık olarak beyan edecektir.

Madde 6: Hükümet-i Osmaniyye'nin hariciye memuru (sefir, şebbender... ilah) işbu istidayı Hariciye Nezaretine gönderecektir.

Madde 7: Hariciye Nezareti işbu istida ile vesaike Harbiye ve Bahriye Nezaretine irsal eyleyecektir.

Madde 8: Vesaikin netice-i tedkikatına göre Harbiye ve Bahriye Nezaretinden istihsal-i mezuniyete muvaffak olan seyyaha Memalik-i Osmaniyye'nin menâtık-ı memnua ve gayri memnuasını musavver bir kıta harita Hariciye Nezareti vasıtasıyla irsal edilecektir.

Madde 9: işbu haritada seyyahın takip edeceği güzergâh kırmızı mürekkeple çizilmiş bulunacaktır.

Madde 10: Seyyahın takip edeceği güzergâh üzerindeki bi'l-cümle memur-in-i mülkiyye ve askeriyye seyahatinden haberdar edilecektir.

Madde 11: Seyyah harita üzerinde kırmızı mürekkebe ile resm olunan güzergâhı takibe mecburdur. Bunun haricine çıkarak güzergâhtan beş kilometre uzakta bir mahalle konan (“atrisaj”, “amerisaj” eden) her pilot (tayyare ve balon süvarisi) ve refiki ve alet-i tayyaranı tevkif edilir ve alet-i tayyaran hüsn suretle muhafaza olunur.

Madde: 12 Güzergâhın üzerine konan her seyyaha memur-in-i mülkiyye ve askeriyye tarafından tashilat-ı lazıme irae olunacaktır.

Madde 13: Tesirat-ı havaiyye (kar, yağmur, sis)den dolayı menâtık-ı memnuayı takarrüb edip alet-i tayyaran üzerine ateş edilmez fakat yere iner inmez aleti alınır ve kendisi tahtü'l hıfz en yakın yoldan ve en yakın mevki kumandanına gözleri bağlı olduğu halde teslim edilir.

Madde 14: Tesirat-ı havaiyyenin tahtında olmayıp ihtiyarı ile veya bir maksad-ı hafî ile menâtık-ı memnuaya takarrüb eden her alet-i tayyaran üzerine ateş edilir ve yere indiği takdirde alet-i tayyaran derhal müsadere edilir ve süvarileri en yakın mevki kumandanına gözleri bağlı olduğu halde teslim edilerek habs olunur.

Madde 15: Seyahat-i havaiyye maksadıyla menâtık-ı memnua haricinde her nereye nüzul ederse seyyah mevki kumandanlığından müsaade istihsal etmedikçe kırk sekiz saatten fazla orada kalamaz. Şayet alete veya süvarisine bir sakatlık arız olmuş ise tamirine kadar müsaade olunur ve bade't-tamir hava müsait olduğu takdirde yoluna devam ettirilir.

Madde 16: Menâtık-ı memnua dahilinden ancak harbiye ve bahriye nazırının müsaadesiyle geçilebilir

Madde 17: Seferberlik ilanından hal-i sulhun iadesine kadar Memalik-i Osmaniyye dahiline seyahat-i havaiyye icrası memnudur. Binaenaleyh görülecek her tayyare düşman tayyaresi zannıyla üzerine ateş edilir.

Madde: 18 İşbu nizamname tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 19: İşbu nizamnamenin icra-yı ahkâmına Harbiye ve Bahriye ve Hariciye nazırları memurdur.

İşbu nizamnamenin mevki-i mer'iyete vaz'ını ve nizamat-ı devlete ilavesini irade eyledim.

11 Recep 1332 24 Mayıs 1330
 Mehmed Reşad
 Dahiliye Nazırı Talat
 Harbiye Nazırı Enver
 Şeyhülislam ve Evkaf-ı Hümayun Nazırı Hayri
 Sadrazam ve Hariciye Nazırı Mehmed Said
 Nafia Nazırı Mahmud
 Maliye Nazırı Cavid
 Bahriye Nazırı Ahmed Cemal
 Adıye Nazırı ve Şura-yı Devlet Reis Vekili İbrahim
 Posta ve Telgraf ve Telefon Nazırı Oskan
 Maarif Nazırı Ahmed Şükrü
 Ticaret ve Ziraat Nazırı Süleyman el-Bustani

Ek 4:

Tayyarecilerle Rasıd Zâbitâna Verilecek Alâmet-i
 Mahsusa ve Alâmet-i Hatıra Hakkında Nizamname

21 Şaban 1334 9 Haziran 1332

Takvim-i Vekayi ile neşr ve ilanı: 26 Şaban 1334, 14 Haziran 1332- numara 2571

Madde 1: Tayyarecilerle rasıd zâbitâna mahsus olmak üzere alâmet-i mahsusa ile alâmet-i hatıra ihdas edilmiş olup bunlar elbise-i askeriyyede ceketin sol tarafına ve dördüncü düğme hizasına ve sivil elbisede sol memenin dört parmak altına ta'lik olunurlar.

Madde 2: Alâmet-i mahsusa ordu-yı hümayunda mevcut tayyareci zâbitân ve sivillerle rasıd zâbitândan işbu alâmet-i mahsusayı ta'like bi'l-ehliyye müstehak oldukları ve keza tayyare mektebinde tahsil eden bi'l-umum tayyareci zâbitân ve küçük zâbitân ve efrad ile rasıd zâbitândan matlûb imtihanı verdik-

leri tayyare müfettiş-i umûmiliği tarafından inha ve Harbiye Nezaretince tasdik olunanlara nezaret-i müşârunileyha tarafından berat makamına kaim olmak üzere tanzim edilecek vesika ile beraber ita edilir.

Madde 3: Kendilerine işbu alâmet-i mahsusa verilenler alâmet-i mezku-reyi ancak tayyare kıtaatında müstahdem buldukları müddetçe taşımak hakkını hâiz olub kıtaat-ı mezbûreden infikâklarında kendilerinden alâmet-i mezbûre maa-vesika istirdâd olunarak silsile-i merâtibe riayeten Harbiye Nezaretine iade olunur. Fakat evsâf-ı âtiyyeyi hâiz olanların kıtaat-ı mezbûreden hîn-i infikâklarında istedikleri zaman ta'lik etmek ve sûret-i daimede nezdlerinde muhafaza etmek üzere kendilerinden alâmet-i hatıra itâ olunur.

a- Lâ-akall dört sene tayyare kıtaatında bi'l-fiil hizmette bulunanlar,

b- Alâmet-i mahsusayı daimî muhafaza etmek için müsaade-i mahsusayı hâiz olanlar,

c- Esna-yı harpte ifa-yı vazife edenler,

d-Tayyare ile kaza-zede olup veya yaralanıp îfâ-yı hizmette muktedir olmamak, ahvâl-i sıhhiyye, terfi veya emsâli gibi kendi rızası hilâfında esbâb dolayısıyla tayyare kıtaatından infikâk edenler,

b,c,d fıkralarında beyan olunanlardan, a fıkrasında muharrer lâ-akall dört sene hizmet şeraiti aranılmayacaktır.

Madde 4: İşbu nizamname seferberliğin tarihi ilanı olan 21 Temmuz 1330 tarihinden muteberdir.

Madde 5: İşbu nizamnamenin icrasına harbiye nazırı memurdur.

İşbu lâyiha-i nizamiyenin mevki-i mer'iyete vaz'ını ve nizâmât-ı devlete ilavesini irade eyledim.

21 Şaban 1334 9 Haziran 1332

Mehmed Reşad

Harbiye ve Adliye Nazırı Vekili Halil

Dahiliye Nazırı ve Maliye Nazırı Vekili Talat

Harbiye Nazırı ve Bahriye Nazırı Vekili Enver

Şeyhülislam Musa Kazım

Sadrazam Mehmed Said

Ticaret ve Ziraat Nazırı Ahmed Nesimi

Maarif Nazırı ve Posta ve Telgraf ve Telefon Nazır Vekili Ahmed Şükrü

Nafia Nazırı Abbas

Şura-yı Devlet Reisi ve Evkaf-ı Hümayun Nazır Vekili İbrahim

“REGULATION ON THE ESTABLISHMENT OF THE OTTOMAN
AVIATION ORGANIZATION”

Abstract

Mankind dreamt of flying since ancient times and made numerous attempts for that, but those dreams came true only centuries later. This article discusses the military aviation activities and the relevant regulations in the Ottoman Empire. In this respect, efforts towards achieving an order in military aviation are examined and four regulations are scrutinized. These four regulations, three of which were put into effect, helped the institutionalization of Ottoman aviation. This article examines in detail the “Charter of the Ottoman Military Aviation Organization”, which was prepared in November 1914, yet was not put into effect, and the “Regulations regarding the Aviation Affairs Inspectorate and the Branch of the Aviation Affairs” which became valid on 17 January 1917.

Keywords

Ottoman Empire, Aviation, Regulation, Plane, Pilot, Balloon, Balkan War.